

УДК 355.42(470+571)

DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2022-2-75/86-91>

Павлушко М. Я., кандидат військових наук, доцент ¹	(0000-0001-8255-6245)
Посмітюх О. І., кандидат військових наук, доцент ¹	(0000-0002-4467-9532)
Богатов О. І., кандидат технічних наук, доцент ¹	(0000-0001-7342-7556)
Кізяк Я. О., кандидат військових наук, старший дослідник ¹	(0000-0002-5489-6100)
Черевко Р. М., доктор філософії ²	(0000-0003-0414-0695)

¹ – Інститут забезпечення військ (сил) та інформаційних технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ;

² – Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ

Особливості підготовки та проведення стратегічних командно-штабних навчань “Захід-2021”

Резюме. У статті розглянуто етапи підготовки та проведення стратегічних командно-штабних навчань “Захід-2021”, які є основним елементом оперативної та бойової підготовки збройних сил Росії.

Ключові слова: військові навчання; військові операції; оперативна та бойова підготовка; “холодна війна”; прогноз; безпека.

Постановка проблеми. У сучасних умовах збройні сили (далі – ЗС) РФ є одним з основних інструментів Росії з реалізації її зовнішньої політики. Воєнна доктрина РФ трактує основні завдання її ЗС, що є складовою частиною неоімперської політики режиму РФ і реалізується під час проведення стратегічних командно-штабних навчань (СКШН). У процесі підготовки та проведення стратегічних командно-штабних навчань були апробовані форми і способи застосування видів і родів ЗС РФ у розрізі виконання основних завдань нових доктринальних документів, що потребує аналізу і вивчення. Розуміння особливостей підготовки видів і родів ЗС РФ, форм і способів їх застосування у навчаннях дає змогу зрозуміти порядок їх дій під час виконання завдань в ході широкомасштабної агресії проти України, прогнозувати можливу модель їх застосування у найближчій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Воєнна доктрина РФ [1] та положення нової Стратегії національної безпеки РФ [2] визначають основні завдання її ЗС, варіанти яких відпрацьовуються на СКШН серії “Захід”. Публікації [3–9] містять аналіз можливостей щодо використання ЗС РФ у різних масштабних військових операціях проти ймовірного противника, а саме:

у [3] проаналізовані завдання бойового застосування ЗС РФ на основних стратегічних (операційних) напрямках;

у [4] проведено аналіз бойового застосування ЗС РФ під час стратегічних командно-штабних навчань серії “Захід”;

у [5] здійснена загальна характеристика СКШН “Захід-2021”;

у [6] висвітлені основні завдання СКШН – безпосередня підготовка ЗС Росії та Білорусії до забезпечення стратегічної стабільності в Східноєвропейському регіоні та надані президентом Росії першочергові завдання щодо розбудови ЗС РФ;

у [7] оцінено оперативну сумісність ЗС Росії та Білорусії;

у [8] перевірено злагодженість дій усіх органів військового управління, всіх підрозділів – від окремого взводу до армії, оперативна сумісність штабів різних рівнів, а також перспективних систем управління військами та зброєю;

у [9] анонсовано міністерством оборони РФ сценарій СКШН “Захід-2017”.

Під час проведення СКШН “Захід-2021” РФ демонструє свою військову міць у Європі та відпрацьовує різні сценарії підготовки до широкомасштабної війни на Європейському ТВД. Тому, аналіз етапів підготовки та бойового застосування ЗС Росії та Білорусії під час проведення стратегічних командно-штабних навчань серії “Захід” є актуальним.

Метою статті є аналіз етапів підготовки та проведення СКШН “Захід-2021”, визначення їх характерних ознак у розрізі реалізації планів можливих масштабних військових операцій РФ проти незалежних держав світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка до СКШН “Захід-2021”, як і всі СКШН серії “Захід”, розпочалася навесні, у лютому-березні, а їх

активна фаза відбувалася на початку вересня. І як завжди, “головною репетицією” були дії під час перевірки ЗС РФ за зимовий період навчання [3, 4].

Підготовка та проведення навчань відбулася у кілька етапів, основні з яких:

перевірка стану та бойової готовності з'єднань, частин і підрозділів, які братимуть участь у СКШН;

обслуговування та профілактичний ремонт військової техніки, разом з переведенням її на літній період експлуатації;

модернізація транспортної інфраструктури у районах, де відбуватимуться навчання; введення в дію елементів систем управління та зв'язку військового часу;

включення до бойового чергування засобів протиповітряної оборони, які прикриватимуть місця розгортання військ та підготовка полігонів;

бойове злагодження підрозділів і частин, а саме – проведення тактичних навчань взводного, ротного, батальйонного та бригадного/полкового рівнів на полігонах в районах місць постійної дислокації;

перевірка готовності підприємств оборонно-промислового комплексу та інших відомств, які мають стосунок до військової сфери РФ (заввичай за участю представників вищого політичного керівництва та військового командування країни);

виконання мобілізаційних заходів, включно з призовом на службу визначеної кількості резервістів (з них формуються частини територіальної оборони, а також поповнюються бойові з'єднання до штату військового часу);

оголошення раптової перевірки військ Західного та частково Південного військових округів (ВО), у межах якої відбуваються командно-штабні навчання армій, флотів, корпусів і дивізій оперативного-тактичного рівня – до того ж частина з таких сил виходять на полігони для опрацювання навчально-бойових завдань;

розгортання командних пунктів (польових штабів), вузлів зв'язку, військ та системи їх матеріально-технічного забезпечення (логістики) в районах оперативного призначення згідно зі сценарієм навчань (у разі СКШН на зразок “Захід” це стосується прикордонних районів Польщі, країн Балтії та України, включно із зоною конфлікту на Донбасі та анексованого Криму);

виконання основних елементів СКШН з реальною демонстрацією військової сили перед США (НАТО) і Україною. По суті, саме

це і є основною метою навчань серії “Захід” [3–6].

Усі наведені аспекти були характерні також для процесів підготовки СКШН “Захід-2021”. Зокрема, із середини лютого 2021 року інженерні підрозділи Західного та Південного ВО ЗС РФ розпочали роботи з вдосконалення транспортних комунікацій в основних районах проведення СКШН.

До того ж у 2021 році у складі Південного ВО було сформовано нову “миротворчу” інженерну бригаду. Як відомо, подібні “миротворчі” з'єднання РФ використовує як передові загони вторгнення до сусідніх країн.

На початку березня 2021 року в польових районах розгортаються елементи системи зв'язку та управління військового часу Західного та Південного військових округів, а також підпорядкованих їм армій. Здебільшого ці завдання виконувалися силами та засобами штатних частин і з'єднань окружного (фронтового) та армійського підпорядкування. Водночас розгорнуто польові органи управління та зв'язку Єдиної регіональної системи протиповітряної оборони РФ та Білорусі. Об'єднаний (спільний) центр системи було розміщено у білоруському місті Гродно на основному напрямку майбутніх дій ЗС РФ та Білорусі проти країн Балтії та Польщі. Наприкінці березня 2021 року під час підсумкової перевірки за зимовий період навчання російське військово командування розпочало тактичні навчання підрозділів та частин Західного і Південного ВО. Це відбувалося на передових і тилкових полігонах від Арктичного та Балтійського до Чорноморського регіонів.

За офіційними повідомленнями під час основних зі згаданих навчань здійснювалася оперативна та бойова підготовка з'єднань і частин 1-ї танкової та 6-ї загальновійськової (штаб м. Санкт-Петербург) армій Західного ВО на полігонах у Московській, Ленінградській та Нижньогородській областях. Також проводились навчання з'єднань повітряно-десантних військ, переважно на базових полігонах у районах місць їх постійної дислокації – Псковській, Тульській, Іванівській та Волгоградській областях Росії.

Однак насправді найбільш активними були заходи ЗС РФ поблизу кордону з Україною та на її анексованих і окупованих територіях, а саме: навчання 144-ї та 3-ї мотострілецьких дивізій зі складу 20-ї армії Західного ВО на полігонах у

Смоленській, Брянській, Білгородській та Воронежській областях; 150-ї мотострілецької дивізії зі складу 8-ї армії Південного ВО на полігонах у Ростовській області; 22-го армійського корпусу берегових військ Чорноморського флоту Росії на полігонах у Криму.

На полігони послідовно виводилися мотострілецькі, танкові та ракетно-артилерійські підрозділи на рівні рот, батальйонів, батарей і дивізіонів від усіх полків та бригад згаданих вище з'єднань. До того ж особовий склад і військова техніка активно переміщалися з місць постійної дислокації до районів проведення навчань, що створювало враження масштабного нарощування російських військ поблизу України.

Маневри наземних військ на українському напрямку супроводжувалися навчаннями тактичної та армійської авіації 4-ї армії ВПС та ППО повітряно-космічних сил РФ у Ростовській області, Краснодарському та Ставропольському краях, а також у Криму. Водночас поряд з Україною відбувалися навчання ракетних та артилерійських з'єднань Західного та Південного військових округів ЗС РФ, у яких на озброєнні мають засоби застосування тактичної ядерної зброї.

Тим часом у процесі підготовки СКШН “Захід-2021” спостерігалися принципові відмінності, яких раніше не відмічали на навчаннях СКШН “Захід-2009”, “Захід-2013”, “Захід-2017”. Так, якщо колись основні сили ЗС РФ розгорталися на Балтійському напрямку, то тепер основні зусилля ЗС зосереджувалися на кордоні з Україною та в Чорноморському регіоні [4–6].

Причиною цього стали кілька чинників, а саме [5]:

1) невдалі спроби РФ досягти своїх цілей з дезинтеграції України (під виглядом її федералізації) політико-дипломатичними методами. Як відомо, Україна відмовилась від російського варіанта розв'язання донбаської проблеми, яким передбачалося визнання керівництвом України “ДНР” і “ЛНР” без будь-яких зобов'язань з боку Росії. Тому, ще наприкінці 2020 року, РФ порушила режим перемир'я в Донецькій та Луганській областях і відновила збройні провокації в зоні конфлікту, а з початком поточного року свої дії РФ доповнила масштабним посиленням своєї військової активності поблизу східного кордону України;

2) підготовка і проведення стратегічних військових навчань ОЗС США (НАТО) DEFENDER-Europe. Протягом 2021 року їх основний етап відбувався у Середземноморському та Чорноморському регіонах. Офіційним сценарієм навчання DEFENDER-Europe 21 передбачалася миротворча (стабілізаційна) операція США (НАТО) з урегулювання конфлікту на Балканському півострові. Водночас США (НАТО) відверто позиціонували його як демонстрацію готовності до захисту своїх союзників та партнерів на південному фланзі Альянсу. Окремі заходи навчання, “симетричні” до сценарію СКШН “Захід-2021”, відбувалися також і в Балтійському регіоні;

3) вихід на якісно новий рівень військового співробітництва між Україною та США (НАТО) у Чорноморському регіоні. Маються на увазі, зокрема, навчання ЗС України та її західних партнерів Sea Breeze-2021, у найбільших масштабах від часу їх започаткування, що стали фактичним продовженням DEFENDER-Europe 21. На погляд РФ, навчання Sea Breeze-2021 було черговою перевіркою обороноздатності ЗС РФ на Південно-Західному напрямку.

РФ, зважаючи на ці обставини, під виглядом підготовки СКШН “Захід-2021” навесні 2021 року створила чотири угруповання військ, які умовно можна назвати Південним, Південно-Західним, Західним та Північно-Західним “фронтами” [5].

Перше та найбільш потужне з таких угруповань зосереджене в Чорноморському регіоні. Його основу склали корабельні сили та з'єднання 22-го армійського корпусу берегових військ Чорноморського флоту РФ.

Друге угруповання російських військ було розгорнуто у Ростовській області та на Північному Кавказі РФ, а також на окупованих територіях Донецької, Луганської областей. Водночас на полігони у Ростовській області та у Ставропольському краї були виведені підрозділи ракетних, артилерійських, зенітних ракетних, розвідувальних та інженерних бригад (полків) 8-ї та 49-ї армій. Крім того, на один із полігонів на узбережжі Азовського моря у Ростовській області РФ було висаджено посилену роту морської піхоти зі складу 177-го полку МП (штаб м. Каспійськ) Каспійської військової флотилії. Дії наземних військ прикривалися силами та засобами 4-ї армії ВПС та ППО (було задіяно до 150 літаків тактичної авіації та до 50 вертольотів армійської авіації).

Третє угруповання військ було створено у Брянській, Орловській, Курській, Білгородській та Воронежській областях РФ на базі 20-ї армії Західного ВО. Крім того, на полігон “Погоново” у Воронежській області були переміщені підрозділи зв’язку та однієї з мотострілецьких бригад 41-ї армії (штаб м. Новосибірськ) Центрального ВО. Дії наземних військ прикривалися силами та засобами 6-ї армії ВПС та ППО (було задіяно до 60 літаків тактичної авіації та до 30 вертольотів армійської авіації).

Четверте угруповання військ було розташоване на Північно-Західному напрямку поблизу кордонів Балтії і Польщі у Ленінградській та Псковській областях, Калінінградській області РФ, а також на території РБ. Для цього залучалися з’єднання, частини і підрозділи 1-ї танкової армії Західного ВО, 11-го армійського корпусу берегових військ Балтійського флоту, 76-ї десантно-штурмової дивізії (штаб м. Псков) та 106-ї повітряно-десантної дивізії (штаб м. Тула).

У березні 2021 посилену роту зі складу 76-ї десантно-штурмової дивізії було переміщено до Білорусі, де вона взяла участь у підготовчому навчанні до СКШН “Захід-2021” спільно з підрозділами 103-ї окремої повітряно-десантної бригади та 38-ї десантно-штурмової бригади сил спеціальних операцій білоруської армії [5, 6].

Уся така діяльність РФ супроводжувалась активною інформаційною кампанією зі звинуваченнями на адресу України “у зриві перемир’я на Донбасі” та “планах силового відновлення контролю” над “ДНР” і “ЛНР”. При цьому співробітництво США та НАТО з Україною у військовій та військово-технічній сфері Росія тлумачила як “підтримку Заходом агресивних намірів керівництва України”. Саме цим пояснювалося розгортання вищезгаданих угруповань російських військ на Українському та Чорноморському напрямках.

По суті, це було не що інше, як підготовка РФ до нового нападу на Україну та вторгнення російських військ на Донбас, як це сталося у 2014 році. З огляду на це, США, НАТО та ЄС різко посилили свій тиск на Росію з метою пригасити її агресивні наміри. Завдяки саме такому тиску, а фактично – реальній загрозі запровадження проти Росії нових санкцій, наприкінці квітня 2021 року керівництво РФ заявило, що відводить свої війська від України. Хоча насправді їх лише повернули до

місць постійної дислокації в тих самих районах неподалік від України.

Практично скороченням угруповання російських військ на Українському напрямку стало лише виведення підрозділів 58-ї армії, 7-ї та 76-ї десантно-штурмових дивізій із Криму, а також 41-ї армії Центрального ВО та роти морської піхоти Каспійської військової флотилії з полігонів у Воронежській та Ростовській областях. Але техніку підрозділів 41-ї армії залишили на полігоні “Погоново”, пояснюючи це підготовкою до проведення СКШН “Захід-2021”. Нібито для протидії пандемії COVID-19 у літній курортний сезон у Криму залишилися також підрозділи 28-ї бригади РХБЗ.

Завершальний етап підготовки СКШН “Захід-2021” розпочався 11 червня 2021 року. Так, після тимчасового зниження своєї активності, ЗС РФ знову розпочали масові заходи з оперативної та бойової підготовки армійського, дивізійного та бригадного рівнів з виведенням на полігони частин та підрозділів.

Водночас тривала модернізація транспортної інфраструктури, перевірялися та нарощувалися польові системи управління, зв’язку і матеріально-технічного забезпечення (МТЗ) військового часу. Для цього знову залучалися відповідні штатні підрозділи окружного і армійського підпорядкування.

Серед таких заходів найбільш показовими та масштабними були навчання наприкінці серпня 2021 року з матеріально-технічного, медичного та іншого тилового забезпечення військ Західного військового округу ЗС РФ, які відбувались одночасно на кількох полігонах за участю підрозділів бригад МТЗ та інженерних бригад зі складу ЗВО та його армій, залізничних бригад центрального та окружного підпорядкування, а також батальйонів тилових служб мотострілецьких та танкових дивізій і бригад. Опрацьовувався весь комплекс інженерних завдань, а також способи перевезення військових підрозділів і вантажів та організації спеціальних видів технічного і продовольчого забезпечення військ.

Разом з тим, зважаючи на наявну інформацію (зокрема на висновки порівняльного аналізу публікацій відкритих ЗМІ), інтенсивність тих заходів була нижча, ніж минулими роками. Винятком став лише Чорноморський флот Росії, який не припиняв активної діяльності. Щоправда, це пов’язане не стільки з підготовкою до навчання “Захід-2021”, скільки з демонстраціями сили Україні та США (НАТО) в регіоні.

Як офіційно декларувало керівництво РФ, загалом до СКШН “Захід-2021” залучалося 200 тис. солдатів та офіцерів, близько 80 літаків і вертольотів та до 760 одиниць бойової техніки, в тому числі до 290 танків, до 240 засобів ствольної та реактивної артилерії і до 15 кораблів [5, 6].

Для розігрування практичних дій військ використовувалося дев'ять полігонів на території Західного військового округу ЗС РФ, зокрема “Мулино” у Нижньгородській області, “Кирилловский” у Ленінградській області, “Струги Красные” у Псковській області, “Погоново” у Воронежській області, “Хмелевка” і “Правдинский” у Калінінградській області, а також три наземні авіаційні полігони – “Добровольский” у Калінінградській області, “Дрогобуж” у Смоленській області та “Вольский” у Саратовській області.

Також офіційно визнається використання кількох полігонів на території Білорусі, зокрема загальновійськових – “Обуз-Лесновский” (інша назва “Курган Белорусский”) та “Брестский”, а також наземних авіаційних – “Домановский” і “Ружанский” – усі у Брестській області. Використовувалася також аеродромна ділянка автотраси Мінськ-Могильов у Мінській області, де опрацьовували позааеродромні підняття та посадку тактичної авіації.

На полігонах “Брестский” і “Обуз-Лесновский”, у навчальному центрі ЗС Білорусі “Лесище” у Мінській області, а також у районі згаданої вище ділянки автотраси ще з початку 2021 року були розміщені підрозділи російських військ. Морські сили загального призначення вдосконалювали свої практичні навички у південній частині Балтійського моря і Фінської затоки. Окремі практичні навчальні дії відбувалися також на інших полігонах у Московській, Тульській, Смоленській, Брянській, Орловській, Курській та Білгородській областях Росії.

Стратегічні командно-штабні навчання ЗС РФ та Білорусі “Захід-2021” проводились у два етапи.

На першому етапі (протягом трьох діб) командування ЗС РФ та Білорусі розв'язували завдання з розгортання відповідних угруповань військ (фактично, вже створені ще навесні 2021 року), а також управління з'єднаннями та частинами під час відбиття збройної агресії проти Білорусі та протидії військовому вторгненню противника до Калінінградської області РФ.

На другому етапі (протягом чотирьох діб) опрацьовувалося управління коаліційним угрупованням військ “Центральної Федерації” (умовна назва країни) під час переходу у контрнаступ з метою відновити територіальну цілісність Білорусі та відбити вторгнення супротивника до Калінінградської області РФ. Саме це і було прикриттям підготовки РФ до реалізації її агресивних намірів стосовно Польщі та країн Балтії [5, 6].

Висновки. У цілому СКШН ЗС РФ та Білорусі “Захід-2021”, де брали участь їхні союзники і партнери, стало черговим комплексом таких дій, коли Росія демонструє військову потугу Сполученим Штатам Америки, НАТО та Україні. Адже головне, що намагається показати керівництво РФ, то це готовність реалізувати свою зовнішню політику всіма можливими способами, включно і військовими.

Цілями навчання була перевірка рівня готовності та спроможностей органів військового управління військ (сил) Республіки Беларусь та Російської Федерації до спільних дій під час вирішення завдань.

Основний елемент навчання – опрацювання способів захоплення території країн Балтії та частково Польщі, а також розширення масштабу збройної агресії проти України, що віддзеркалює неоімперський курс РФ з відродження нової форми СРСР або Російської імперії.

Стратегічні командно-штабні навчання “Захід-2021” були інструментом перевірки готовності ЗС РФ для ведення можливих масштабних військових операцій проти незалежних держав світу, а зміст заходів їх підготовки та проведення формували модель реалізації планів їх можливого застосування у перспективі.

Комплексна реалізація заходів підготовки та проведення СКШН “Захід-2021”, розмах і чисельність залучення сил та засобів дали змогу завчасно підготувати ЗС РФ до широкомасштабної збройної агресії проти України, а врахування їх характерних ознак дасть змогу визначати рівень небезпеки, ризиків і загроз у процесі підготовки до відбиття агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Военная доктрина Российской Федерации. 2014. URL: <https://militaryarms.ru> (дата звернення: 18.01.2022).
2. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации. 2015. URL: <https://rg.ru.nac-bezopasnost-sate-doc> (дата звернення: 16.01.2022).

3. Завдання бойового застосування Збройних Сил Росії на основних стратегічних (операційних) напрямках. URL: [https:// www.bintel.com.ua](https://www.bintel.com.ua) (дата звернення: 18.01.2022).
4. Павлушко М. Я., Посмітюх О. І., Сергієнко В. Д., Богатов О. І. Аналіз бойового застосування збройних сил Російської Федерації під час стратегічних командно-штабних навчань серії “Захід” // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. 2021. № 1 (71). С. 33–40.
5. Стратегічне командно-штабне навчання “Захід-2021”. URL: [https:// www.bintel.com.ua](https://www.bintel.com.ua) (дата звернення: 19.01.2022).
6. Оперативно-стратегические учения “Запад – 2009” URL: <https://kremlin.ru> (дата звернення: 19.01.2022).
7. Стратегические военные учения “Запад – 2013” URL: <https://kremlin.ru> (дата звернення: 18.01.2022).
8. Учения “Запад – 2013”: проверка нервной системы российской армии. URL: <https://tass.ru> (дата звернення: 18.01.2022).
9. Учения “Запад – 2017”: официально о целях и сценарии. URL: <https://www.dw.com> (дата звернення: 19.01.2022).

Стаття надійшла до редакційної колегії 23.02.2022

Features of the preparation and conduct of strategic command and staff exercises “West-2021”

Annotation

In modern conditions, the Russian armed forces are one of the main instruments of Russia's foreign policy. The military doctrine of the Russian Federation (RF) interprets the main tasks of the armed forces of Russia, which is an integral part of the neo-imperial policy of the Russian regime and is implemented during the strategic command staff exercises (SCSE). During the preparation and conduct of strategic command and staff exercises, the forms and methods of using the types and branches of the RF armed forces in the context of the main tasks of the new doctrinal documents were tested, which requires analysis and study.

The purpose of the article is to analyze the stages of preparation and conduct of the SCSE “West-2021” in order to test the readiness of the RF armed forces to conduct possible large-scale military operations against independent states of the world.

The strategic command and staff exercises of the armed forces of the RF and Belarus “West-2021” were conducted in two stages.

At the first stage (within three days), the commands of the armed forces of Russia and Belarus solved the tasks of deploying the relevant groups of troops (in fact, already created in the spring of 2021), as well as commanding formations and units during the repulsion of armed aggression against Belarus and countering the enemy's military invasion of the Kaliningrad region of the RF.

At the second stage (within four days) was mastered the management of the coalition grouping of troops of the “Central Federation” (the conditional name of the country) in the transition to a counter-offensive in order to restore the territorial integrity of Belarus and repel the enemy's invasion of Kaliningrad region of Russia. This was a cover for Russia's preparations for the implementation of its aggressive intentions against Poland and the Baltic States.

The main element of the exercise is to work out ways to capture the territory of the Baltic States and partly Poland, as well as to expand the scale of armed aggression against Ukraine, which reflects the neo-imperial course of the Russian Federation to revive a new form of the USSR or the Russian Empire.

Keywords: military exercises; military operations; operational and combat training; “cold war”; forecast; safety.